

**Безсполучникове
складне речення.
Тренувальні вправи**

Безсполучникове складне речення (БСР) — це таке речення, частини якого об'єднані за змістом та інтонацією без сполучників і сполучних слів.

Більшість безсполучникових речень можна легко перетворити на складнопідрядні або складносурядні речення. В одному безсполучниковому складному реченні є можливість зосередити відтінки різних відношень.

Групи безсполучникових речень:

з однорідними частинами
(синтаксичні відношення можуть
бути єднальними, зіставними,
протиставними);

з неоднорідними частинами
(можуть бути відношення
причинові, наслідкові, умовні,
часові, з'ясувальні, міри і способу
дії).

У БСР найчастіше використовують такі типи інтонації: перелічувальна, зіставна, пояснювальна. Інтонація тісно пов'язана з граматичним значенням БСР.

Зі зміною інтонації змінюється і граматичне значення БСР. У складному безсполучниковому реченні ставлять кому, крапку з комою, двокрапку, тире. За дубами сонечко сяє, пташки у ліщині виспівують(*перелічувальна інтонація*). За дубами сонечко сяє: пташки у ліщині виспівують(*пояснювальна — надає реченню причинно-наслідкового значення*).

**Із пропонованого тексту випишіть
безсполучникові складні речення.
— Підкресліть граматичні основи,
накресліть схеми, поясніть смислові
відношення між частинами.**

Шануй і поважай матір і батька: вони дали тобі життя. Своєю працею й піклуванням вони несуть радість у твою колиску. Не забувай, що батьки також мають право на радість. Батьки ночей не спали біля твоєї колиски, вони прислухались до твого дихання, до биття твого серця. Дорожи честю сім'ї, оберігай її, як святиню. Де б ти не був, ніколи не забувай про свою рідну домівку (В. Сухомлинський).

— Визначте смислові відношення між простими реченнями у складних безсполучникових.

1. Застеліть скатертиною стіл під гарячий округ короваю, я пахучого хліба *накраю!* (Є. Гончаренко). 2. Чаклує над діжею господиня — вже тісто піднялося до країв (К. Лесьєв-Лесь). 3. В печі зникає біле чудо, гарячі пахощі пливуть. Хлібина біла в хаті буде — її до столу радо ждуть (С. Мордач).

1. Примарилось: річки круті береги (П. Воловець).

2. Я відчуваю: день минає (Г. Алексєєва).

3. Засинає день у хаті, місяць ходить за вікном, старовинну пісню мати вишиває голоском (Б. Гірський). 4. Сідає сонце на спочинок, синіє обрій, тануть тіні, дарує казку хтось дитині (К. Лесьєв-Лесь).

Тренувальні вправи.

Розгляньте наведені безсполучникові складні речення. Визначте смислові зв'язки між їхніми частинами, скориставшись відповідними позначеннями: 1) одночасність дій, явищ; 2) часова послідовність дій, явищ; 3) зіставлення (протиставлення) явищ; 4) умова; 5) наслідок; 6) причина; 7) час; 8) пояснення.

1. Осінь пензлем Левітана доторкнулася садів — жовтим, золотим, багряним лист заграв, затріпотів (О. Ющенко).

2. Небо прорізали вогняні стріли, ударив грім (М. Стельмах).

3. Метушня слабким притаманна, безголосим властивий галас (Л. Костенко).

4. Не вчи плавати щуку: щука знає всю науку (Нар. тв.).

Спишіть, розставляючи розділові знаки.

З поля налітав холодний вітер шарпав деревину що
тихо мріяла про тон час коли вона одягнеться в
запашний цвіт (П. Кпименко).

Замініть наведені безсполучникові складні речення
синонімічними складносурядним та
складнопідрядним. Нема без втрати перемоги, без
горя радості нема(В. Сосюра).

Будеш сіяти з сумом — вродить печаль (М.
Стельмах).

Замініть наведене складнопідрядне та
складносурядне речення синонімічними
безсполучниковими.

Серпик місяця набрав ясноти, й зорі побільшали та
спустилися нижче (Ю. Мушкетик).

На морі ставало темно, тому що з берега насувала
важка чорна хмара(О. Донченко).

Домашнє завдання:

Тестові завдання.

1. Укажіть безсполучникове складне речення.

А Осінній вітер одгуляв, затих (Л. Костенко).

Б Світло хвилями ллється з неба, сповняє повітря, несито пожирає тіні на землі (М. Коцюбинський).

В Вже листопад підкрався з-за дубів, і гай знімає золоту перуку (Л. Костенко).

Г У верховіттях вітер колобродить, сумує стежка дичками внагус (Л. Костенко).

2. Знайдіть безсполучникове складне речення з однорідними (синтаксично рівноправними) частинами.

А Поглянь у себе: море там вирує, міниться і грає (П. Горлан).

Б Рум'яна осінь хилить віти, горіхи жовкнуть на ліщині (М. Стельмах).

В Махнула осінь в ліси — вони зацвіли пурпуровими, сірими та жовтими фарбами (І. Франко).

Г Глянь на лиман той — втішається око! (Л. Українка).

3. Яке безсполучникове складне речення виражає

послідовність дій, явищ?

А Десь за річкою гув болотяний бугай, в осоках
покахувала час від часу дика качка (*Г. Тютюнник*).

Б Рівнина мовчала; жодного згуку не було чути (*В.
Підмогильний*).

В Заходило сонце, у вузеньких хутірських вуличках стояла
червона курява, в садках варилася на триніжках
вечера (*Гр. Тютюнник*).

Г Відчинилися двері, до хати купою ринули засипані кам'
яним порохом, у замерзлих костюмах та чоботях люди
(*У. Самчук*).

4. Знайдіть безсполучникове складне речення з
неоднорідними частинами.

А Над землею стояло високе небо, в долині річки та над
озером плив рідкий туман (*ТО. Збанацький*).

Б В сріблястих житах весело перегукувались перепели, в
небі дзвеніли жайворонки (*Ю. Збанацький*).

В Замовк жартівливий вітер, причаїлась верба зелена,
ущухли голосні пташки (*М. Стельмах*).

Г Війне вітрець — дзвінка пшениця летить, кидається
уплав (*М. Стельмах*).

5. Укажіть безсполучникове складне речення зі значенням пояснення.

А Умовк козак, сумуючи: щось руки не грають (Т. Шевченко).

Б Прийшов ранок — збудились дороги (А. Головка).

В Мені відкрилась істина печальна: життя зникає, як ріка Почайна (Л. Костенко).

Г На поле набігла тінь — ділянка темніє (В. Бабляк).

6. Укажіть безсполучникове складне речення зі значенням умови.

А Приїхали до лісу — зійшло сонце (Г. Тютюнник).

Б Махнула осінь в ліси — вони зацвіли пурпуровими, сірими та жовтими фарбами (/ . Франко).

В Будеш сіяти з сумом — вродить печаль (М. Стельмах).

Г Осінь пензлем Левітана доторкнулася садів — жовтим, золотим, багряним лист заграє, затріпотів (О. Ющенко).